ACADEMIA ROMÂNĂ

MEMORIILE SECŢIUNII LITERARE

SERIA III TOMUL VII MEM. 8

ELEMENTUL POPULAR IN LITERATURA CULTĂ

DE

ARTUR GOROVEI
MEMBRU CORESP. AL ACADEMIEI ROMÂNE

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI IMPRIMERIA NAŢIONALĂ | DEPOZITUL GENERAL CARTEA ROMÂNEASCĂ B-DUL ACADEMIEI, 3—5

BUCUREŞTI
1935

ELEMENTUL POPULAR IN LITERATURA CULTĂ

DE

ARTUR GOROVEI
MEMBRU CORESP. AL ACADEMIEI ROMÂNE

Şedinţa dela 1 Noemvrie 1935

La toate popoarele, şi în toate timpurile, literatura populară a exercitat o mare influenţă asupra literaturii culte şi, uneori, ambele se confundă.

Intreaga literatură a popoarelor celor mai vechi, despre care avem astăzi cunoştinţe, nu-i, în realitate, decât folklorul acelor popoare.

Literatura Indienilor, a Egiptenilor, este o bogată colecţie de folklor, în care se perindă credinţele şi superstiţiile lor, aranjate în mod mai artistic, de către oameni cari erau reprezentanţii culturii din vremurile acelea.

Iliada lui Homer, care a făcut admiraţia atâtor veacuri, nu ar fi — după cum spun specialiştii — decât o combinaţie măiestrită a unor producţiuni populare, ca şi Kalevala, cu care se mândresc Finezii, şi o scot mereu la iveală, atrăgând asupra ei atenţia lumii culte.

Ar fi inutil să urmărim, în cursul veacurilor, sumedenia de scriitori în operele cărora se răsfrânge influenţa literaturii populare. E suficient să menţionăm pe unul dintre cei mai geniali, pe Shakespeare, care s'a inspirat, cu atâta succes, din folklorul poporului englez, ba chiar a intercalat, în una din tragediile lui, texte întregi din producţiile poporului, unele rămase şi până astăzi în folklorul universal.

O veche baladă engleză este fondul celei mai strălucite din tragediile lui Shakespeare: « Regele Lear ».

Simţind că se apropie vremea când trebuia să-şi puie la cale succesiunea regatului, între cele trei fiice ale sale: Gonerilla, Regana şi Cordelia, a voit să afle dragostea filială a fiecăreia, şi le-a întrebat, pe rând, cât de mult îl iubesc.

Gonerilla, cea mai mare dintre fiice, îi răspunde:

— Doamne, te iubesc mai presus decât poate spune graiul omenesc; îmi eşti mai drag decât ochii, decât aerul şi libertatea; mai mult decât orice bogăţie şi decât orice lucru scump; mai mult decât vieaţa împodobită cu graţie, cu sănătate, cu frumuseţe şi onoare; te iubesc aşa cum a iubit un copil vreodată sau cum a fost cândva iubit un părinte; amorul meu îmi face graiul neputincios şi respiraţia săracă.

Măgulit de manifestarea unei dragoste aşa de intensă, Regele Lear o face pe Gonerilla suverană peste păduri şi câmpii, peste pâraie şi livezi mănoase, care să rămâie în veci moştenire urmaşilor ei.

Regana, fiica mijlocie, răspunde:

— Sunt plămădită din acelaşi metal ca şi soră-mea şi mă preţuesc pe mine însămi după valoarea ei. Descopăr, în fundul inimii mele, că ea a definit natura amorului meu, dar mă simt mai presus de dânsa, deoarece eu mă răzvrătesc împotriva celorlalte bucurii, pe care le poate simţi cineva, şi mă simt cu totul fericită numai iubindu-te, Alteţă.

Regele îi hărăzi Reganei o treime din regat, în aceeaşi întindere, valoare şi frumuseţe ca şi partea dată Gonerillei.

Veni rândul celei mai mici dintre fiice, a Cordeliei.

— Ce-mi poţi spune ca să capeţi o parte şi mai bogată decât a surorilor tale? Vorbeşte.

— Nimic, Majestate, răspunse Cordelia.

— Nimic?

— Nimic.

— Nimic vine din nimic. Mai spune.

— Sărmana de mine, nu pot să-mi am inima în gură; te iubesc, Majestate, după cum îmi este datoria; nici mai mult, nici mai puţin.

— Cum, Cordelio! Indreaptă-ți vorbele, de nu vrei să-ți pierzi norocul.

— Bunul meu Stăpân, m'ai născut, m'ai crescut, m'ai iubit, și eu întorc precum se cuvine aceste datorii: te iubesc, te ascult, te onorez mai presus de toți. Pentru ce surorile mele mai au bărbați, dacă spun că te iubesc numai pe Maiestatea Ta? Când mă voiu mărita și eu, poate că soțul meu îmi va răpi jumătate din dragostea mea, din îngrijirea mea, din datoria mea; fără îndoială, eu nu voiu putea să mă mărit, ca surorile mele, ca să iubesc numai pe tatăl meu.

Nedumerit, regele o întrebă:

— Pornesc, oare, vorbele acestea din inima ta?

— Da, bunul meu Stăpân.

— Așa de tânără și cu așa de puțină gingășie?

— Așa de tânără, și așa de sinceră, Stăpâne.

Furios, Regele o desmoșteni și o alungă dela curtea lui, împărțind regatul între celelalte două fete, pe care le mărită cu doi duci.

Cordelia, deși nu avea zestre, se mărită cu regele Frâncilor: nu avea zestre, dar era frumoasă.

Fiicele cele înzestrate se purtară foarte rău cu părintele lor, pe când urgisita de Cordelia îl ajută să-și recapete tronul. Regele, recunoscând că, în adevăr, fiica aceasta îl iubea după cum îi era datoria, și nu-l lingușise, ca surorile ei mai mari, o lăsă pe dânsa moștenitoare a întregului regat.

Legenda aceasta, consemnată și într'o cronică bretonă, culeasă apoi ca baladă populară, este cunoscută și la alte popoare.

In Franța, în Bretania de Sus, într'un basm « La Pouilleuse», împăratul are două fete și se hotărește să dea împărăția aceleia dintre ele care îl iubește mai mult. Cea mai mare îl iubește « ca lumina ochilor », pe când cea mică îl iubește « ca sarea în bucate ».

Nemulțumit, regele dădu împărăția fiicei celei mari, iar pe cea mică o izgoni.

Imbrăcată în cerșetoare, se duse la altă împărăție, unde fu primită ca păzitoare la oi; ciobanii, din pricină că era așa de murdară, o porecliseră *Păduchioasa.*

Intr'un rând, pe furiș, se îmbrăcă în hainele ei de domniță; feciorul împăratului, care se întâmplase pe acolo, zărind-o așa de frumoasă, precum era, prinse așa de mare dragoste de ea, că se cunună cu dânsa, și la nuntă fu poftit și tatăl miresei, împăratul.

Ea porunci bucătărițelor să pregătească mâncările fără sare. La masă, împăratul musafir se plânse că mâncările nu au niciun gust fără sare, și atunci mireasa îi aduse aminte de răspunsul ei, că-l iubește ca sarea în bucate.

In « La gardeuse des dindons », din versiunea gasconă, împăratul are trei fete. Cele două mai mari îl iubesc « mai mult decât orice pe lume », iar cea mică « după cum iubești sarea ». Impăratul împărțind țara între cele două fiice mai mari, porunci unui servitor să o ucidă pe cea mică, și să-i aducă limba drept dovadă. Sluga ucise o cățea și-i duse împăratului limba.

Rătăcind prin lume, fata ajunse la o curte împărătească, unde fu primită să păzească niște curcani. La o petrecere se arătă în toată splendoarea ei de fată de împărat, și descoperind-o feciorul împăratului, o luă de soție. La nuntă veni și tatăl fetei, pe care-l ajută apoi să-și recapete împărăția.

In versiunea walonă, fata cea mai mare îl iubește pe împărat « ca pânea »; cea mijlocie « ca vinul », iar mezina îl iubește « ca sarea ». Alungată, nemerește la curtea unui alt împărat, și la o petrecere fiind poftit și tatăl ei, mâncările erau nesărate. Sfârșitul povestei e același: regele își luă fata înapoi acasă.

Versiunea corsicană, « Maria fiica Regelui », vorbește de împăratul care are două fete și un fecior. Fata cea mai mare îl iubește « mai mult decât vieața »; feciorul: « mai mult decât domnia », iar fata cea mai mică îl iubește « ca o fată supusă și iubitoare ».

Izgonită, fu primită păstoriță la un împărat vecin, se mărită cu feciorul împăratului, dar când să poftească la masă și pe împăratul vecin, tatăl miresei, acesta înebunise de purtarea neomenoasă a celorlalți copii. Fata însă îl aduse pe tatăl său, îl îngriji bine și el își veni în fire.

Ca și în versiunea wallonă, aceleași răspunsuri dau cele trei fiice ale împăratului, din versiunea italiană: « Ochii cu urdori ».

Alungată dela curte, fata cea mai mică pornește pe drum, cu doica sa, și cumpără pielea unei babe moartă la vârsta de o sută de ani. Imbrăcată în pielea aceasta, e primită la curtea unui alt împărat, unde-i zic: « Ochi cu urdori ». Feciorul împăratului o surprinde când își lepădase pielea de babă, și se înfățișase în frumusețea ei de fată de împărat, se cunună cu ea, și la nuntă fu poftit și tatăl ei.

La masă i se dădu mâncare fără sare.

Restul povestei e același.

« Sarea și apa » este varianta portugheză.

Fetele îl iubesc pe împărat: « mai mult decât lumina soarelui », « mai mult decât pe ea însăși », iar cea mai tânără « ca bucatele cu sare ».

Izgonită, ajunge bucătăriță la un alt împărat, cu al cărui fiu se mărită. La nuntă, tatăl ei se convinge că fiică-sa în adevăr că-l iubea [1]).

Ispirescu ni-a dat o variantă muntenească « Sarea în bucate », a căreia autenticitate poate să fie pusă la îndoială, deoarece, după cum s'a dovedit, unele din basmele lui nu sunt de origine populară românească, ci adaptări ale unor povestiri străine, traduse și tipărite în românește, și apoi povestite lui Ispirescu de mahalagii bucureșteni, de prin Delea-Veche, oameni cu știința cetitului, cari l-au indus în eroare, făcându-l să creadă că sunt vechi basme românești [2]).

Varianta aceasta *unică* în literatura noastră, publicată în 1888 în « Revista Nouă », dar nereprodusă de Ispirescu în volumul tipărit la 1892 — ceea ce ar fi un indiciu că nici el n'o mai considera ca basm românesc — cunoaște un împărat care întreabă pe cele trei fiice ale sale: cum îl iubesc.

«Ca mierea », spune cea mai mare; « ca zahărul », răspunde cea mijlocie; « ca sarea în bucate », spune mezina.

Izgonită, intră chelăreasă la curtea altui împărat, pe al cărui fecior, întors rănit din războiu, îl îngrijește și el o ia de soție. La masa mare, mireasa servește tatălui ei mâncare

[1]) Lazăr Şăineanu, *Basmele române.* București, 1895.

[2]) Artur Gorovei, *O chestie de folklor,* în volumul jubiliar « Petru Poni », 4 Ianuarie 1906.

fără sare. Fata povesti ce se întâmplase cu dânsa şi sfârşi aşa: « Acum am vrut să-ţi dovedesc, tată, că fără miere şi fără zahăr poate omul să trăiască, dar fără sare, nu ».

* * *

Macbeth, tragedia lui Shakespeare, este o icoană fidelă a unor părţi din folklorul tuturor popoarelor: credinţa în puterile supranaturale a vrăjitoarelor.

Prima scenă din actul I începe cu un sfat al celor trei vrăjitoare, care au un rol aşa de important în această tragedie, şi hotăresc în ce loc se vor întâlni cu Macbeth.

In scena III-a, Shakespeare ni arată ce se credea, în Anglia veacului al XVI-lea, despre aceste fiinţe supraomeneşti.

Iată o parte din această scenă, în care parcă vorbesc ţigăncile noastre care prezic, în ghioc, viitorul:

Prima vrăjitoare. — Unde ai fost, soră?

A doua vrăjitoare. — Am făcut să moară porcii.

A treia vrăjitoare. — Şi tu, soră?

Prima vrăjitoare. — Femeia unui marinar avea în pestelcă nişte castane, pe care le molfăia, le molfăia, le molfăia...: — Dă-mi şi mie, i-am zis. — Pleacă de aici, vrăjitoare, a strigat ea. Soţul ei a plecat spre Alep ca patron al Tigrului; dar am să mă îmbarchez după el într'o sită, şi sub forma unui şoarece fără coadă, am să fac, am să fac, am să fac...

A doua vrăjitoare. — Am să-ţi dau unul din vânturi.

Prima vrăjitoare. — Eşti foarte bună.

A treia vrăjitoare. — Ţi-oiu mai da şi eu un vânt.

Prima vrăjitoare. — Şi eu le am pe toate celelalte la ordinele mele, şi ştiu toate porturile în care ele suflă, şi toate punctele care li sunt însemnate pe harta marinarilor. Il voiu usca precum este uscat fânul, şi nu voiu lăsa nici ziua, nici noaptea să se prindă somnul de geana lui. Va trăi ca un interzis. De nouă ori nouă săptămâni de oboseală îl vor slăbi, îl vor face plăpând şi va tânji; şi dacă barca nu se va prăpădi, o vor bate toate furtunile. Uitaţi-vă ce am eu aici.

A doua vrăjitoare. — Să văd şi eu.

Prima vrăjitoare. — Degetul cel mare al unui marinar naufragiat la întoarcerea în patrie.

In actul V, scena I, se reproduce — fără îndoială — un farmec care trebue să fi fost întrebuinţat, în mod curent,

de poporul englez; este un adevărat document de folklor:

SCENA I

O peşteră întunecoasă: în mijloc o căldare în clocote.
(Tunet. — Intră cele trei vrăjitoare).

Prima vrăjitoare. — Pisica tărcată a miaunat de trei ori.
A doua vrăjitoare. — Da, de trei ori; şi în acelaşi timp ariciul a gemut.
A treia vrăjitoare. — Scorpia ţipă: a venit vremea, a venit vremea.
Prima vrăjitoare. — Să ne învârtim în jurul căldării:

Să aruncăm în căldare maţele otrăvite!
Broscoiule, care sub lespedea rece,
In timp de treizeci de zile şi treizeci de nopţi,
Ai adunat dormind un venin căldişor,
Fierbi întâi în căldarea vrăjită.

Tustrele împreună. — Să muncim mai mult şi mai cu grijă:

Arzi, focule, şi clocoteşte, căldare.

A doua vrăjitoare:

Şerpe de baltă
Fierbi în căldare;
Ochiu de şopârlă de apă, picior de broască,
Păr de liliac, limbă de câne,
Limbă spintecată de vipere, bot de cârtiţă,
Picior de şopârlă, aripă de bufniţă,
Pentru un farmec aducător de tulburări,
Ca o supă din iad, fierbeţi şi clocotiţi..

Tustrele împreună. — Să muncim mai mult şi mai cu grijă:

Arzi, focule, şi clocoteşte, căldare.

A treia vrăjitoare:

Solz de balaur; dinte de lup;
Momie de vrăjitoare; stomac şi bot
De rechin răpitor, din mările sărate;
Rădăcină de cucută, smulsă pe întunerec;
Ficat de evreu blăstămător;
Fiere de ţap; rămurele de chiparos,
Tăiate pe timp de eclipsă de lună;
Nas de turc şi buză de tătar;

Deget de plod gâtuit în timpul naşterii,
De prostituata care l-a lepădat într'un şanţ;
Faceţi fiertura groasă şi lipicioasă;
Să mai punem prapur de tigru,
Ca ingrediente în căldarea noastră.

Tustrele împreună. — Să muncim mai mult şi mai cu grijă:

Arzi, focule, şi clocoteşte, căldare.

A doua vrăjitoare. — Să răcim aceasta cu sânge de babuin:

Atunci farmecul este sigur şi perfect.
(Intră Hecata şi alte trei vrăjitoare).

Hecata. — Totul e foarte bine; meritaţi laudă pentru îngrijirile voastre:

Şi fiecare va avea parte la câştig.
Acuma cântaţi în jurul căldării,
Ca dracii şi zânele în horă,
Pentru a fermeca ceea ce aţi pus în căldare.

CÂNTEC

Spirite negre şi albe,
Spirite roşii şi cenuşii,
Amestecaţi, amestecaţi, amestecaţi,
Voi care ştiţi să mestecaţi.

In folklorul nostru românesc este cunoscut farmecul « de fapt », care se face aproape în acelaşi mod cum se făcea, în Anglia, pe vremea lui Shakespeare, întrebuinţând lucruri bizare, care se pun la clocotit în căldare, de către vrăjitoare.
In descântecul « de desfăcut de fapt », se arată lămurit cu ce se face farmecul:

Lună luminată,
fapt de 99 de chipuri
şi de 99 de feluri;
fapt cu lut dela topilă,
fapt cu creieri de broască,
fapt cu păr de muieri,
fapt cu ou de puiu înnăduşit,
fapt cu cârtiţă,
fapt cu aruncat în vânt,

fapt cu urinul înapoi,
fapt cu rac,
fapt cu talpă de guzgan orb,
fapt cu piele de șarpe,
fapt cu sânge și mațe de ariciu,
fapt cu rugumătură de sfredel,
fapt cu ștreang de om spânzurat,
fapt cu puiu de rândunică,
fapt cu liliac,
fapt cu țărână de cai,
fapt cu său de vacă crăpată,
fapt cu sarea vitelor,
fapt cu culcuș de iepuri,
fapt cu mână de om mort,
fapt cu țărână dela mormânt,
fapt cu vine și gâtlej de lup,
fapt cu sgură dela cuptor părăsit,
fapt cu praf dela țâțâna ușii,
fapt cu scârnă de lup,
fapt cu cupac de car,
fapt cu piedecă dela mort,
fapt cu păr dela mort,
fapt cu creieri dela coțofană,
fapt cu resteu,
fapt cu clocitură dela rațe,
fapt cu lac,
fapt din fântână părăsită,
fapt din răspânturi de drum,
fapt cu cărbuni,
fapt cu luatul manei vacilor
și a oilor,
și împrejurul Sfântului Gheorghe,
fapt cu luatul manei grâului
și al păpușoilor
și a toate sămănăturile,
și din grădini,
fapt cu usturoiu descântat la Sf. Andrei,
fapt cu strechie,
fapt cu prăzneală de mâță,
fapt cu hărășeală de câni,
fapt cu hârburi din nouă târguri,
fapt cu apă dela roata morii care împroașcă,
fapt cu praf dela scuturătură de găină,
fapt cu plisc de cioară,
fapt cu cenușă lepădată dela cămeși,
fapt cu mătură lepădată,

fapt cu potlogi lepădați,
fapt cu aramă,
fapt cu marmură,
fapt cu cremene,
fapt cu hârtie,
fapt cu broască cusută la gură,
fapt cu turtă de grâu,
și cu țâță de muieri,
fapt cu legatul cununiei
flăcăilor și a fetelor,
fapt cu făcutul pe ursită,
fapt de adus cu farmeci
pe care ți-i drag,
fapt cu mătrăgună,
de a trăi rău în casă,
și de pagubă
și de urît,
și de nebuneală,
și de despărțire de soți,
fapt aruncat în fața casei,
fapt aruncat în dosul casei,
fapt aruncat în horn,
fapt aruncat în așternut...[1]).

* * *

Trecem peste literatura cultă a altor popoare, în care elementul popular este împregnat în unele dintre cele mai valoroase opere, și să ne oprim la literatura noastră românească.

Unul dintre cele mai frumoase cântece populare românești, este acela în care se descrie jalea ce cuprinde pe turturică, « o, sărmana vai de ea », când își pierde soțul.

Alecsandri ni dă varianta pe care a cules-o el, înainte de 1866:

Amărîta turturică,
o! sărmana, vai de ea!
cât rămâne singurică,

[1]) *Carte de desfăcut farmecele.* Broșură de 20 pagini. Sibiu, 1867. La finele broșurei se spune: « aceste sfinte rugăciuni pentru de desfăcut de farmece, s'au găsit la Mănăstirea Kif, într'o carte la finitul ei, scrisă de Sfântul Damaschin, şi până acum n'au fost tipărită, ci s'au aflat numai în scris ». (Reprodusă de G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, p. 374).

o! sărmana, vai de ea!
sboară tristă prin pustie,
mai mult moartă decât vie!
Cât trăiește, tot jelește,
cu alta nu se 'nsoțește!
Trece prin pădurea verde,
dar ea pare că n'o vede.
Sboară, sboară până' ce cade,
și pe lemn verde nu șade,
și când stă câteodată,
tot pe ramură uscată,
ori se pune pe o stâncă,
și nici bea, nici nu mănâncă!
Unde vede apa rece,
ea o turbură și trece;
unde vede-un vânător,
către el se duce 'n sbor.

Marian cunoaște două variante, una din Bucovina și alta din Transilvania.

Varianta bucovineană:

Amărîta turturică,
sboară, sboară pân' ce pică,
se face a nu ști nimică.
Sboară 'ntr'o pădure deasă,
de viață nici că-i pasă;
sboară 'ntr'o pădure adâncă,
nici nu bea, nici nu mănâncă.
Unde vede apă bună,
ea fuge ca o nebună;
unde vede apă rea,
ea o turbură și bea.
Unde vede un vânător,
ea merge la el în sbor,
vânătorul s'o pălească,
de pe lume s'o sfârșească,
să nu se mai necăjească [1]).

Varianta din Ardeal:

Amărîta turturică,
când rămâne singurică

[1]) S. Fl. Marian, *Ornitologia*, II, p. 201. Același cântec cules din Corovia (Bucovina), la Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*. Partea III, p. 454.

sboară pe pădurea verde
și se duce de se pierde.
Sboară până de tot cade,
pe copac verde nu șade [1]),
și când șade câte-odată
șade pe ramur' uscată.
Unde dă de-o apă rea,
ea o turbură și-o bea;
unde aude vânătorul
acolo o duce dorul
ca să dea să o lovească,
să nu se mai pomenească.

Cântecul acesta nu ni aparține numai nouă, Românilor; este un patrimoniu comun și altor popoare. Sunt variante așa de asemănătoare cu a noastră, încât ai putea să crezi că un maestru popular de pe meleagurile noastre a tradus una din variantele străine.

Tata lui Hasdeu îi atrăgea atenția, încă la 10 Februarie 1859, asupra filiațiunii externe a acestui cântec: « Bagă bine « de seamă, că doina noastră despre *Turturica* își are surori « gemene în multe alte țări. Iată ce zice, de pildă, sărmana « turturică într'o romanță spaniolă din veacul al XVI-lea, « pe care vezi-o în *Cancionero de Romances*, Antverpia, 1550, « pag. 245:

Que ni poso en ramo verde,
ni en prado que tenga flor,
que si hallo el agua clara
turbia la bevio yo...

« Apoi o baladă daneză cu același înțeles a pus-o vestitul « Oelenschläger în tragedia sa *Axel und Walbor*, după cum « ni-o spune și Ampère în *Littérature et voyages*. In sfârșit, « îmi aduc aminte că Serbii au și ei o doină foarte asemă- « nată cu a noastră » [2]).

In Italia, « Amărîta turturică » este cunoscută în toate regiunile.

---

[1]) In original, este pus greșit: « pe *pelin* verde... ».
[2]) Hasdeu, *Cuvente den bĕtrâni*, p. 443.

O variantă toscană:

La tortora che ha perso la campagna,
dice che non la sa piú ritrovare;
e se trova dell'acqua lei si bagna,
e se l'é chiara la fa intorbidare...

Varianta siciliană:

Quannu la turturidda si scumpagna,
si parti, e si ni va a dda virdi locu;
passa di l'acqua, e lu pizzu s'abbagna,
prima lu sguazza, e poi ni vivi un pocu...

In varianta istriană se găsește până și lamentația din variantele noastre « Amărîta, vai de ea! »: « la mischiniela, puovera mei... »:

La tuortura ch'à pierso la cunpagna,
la mischiniela è doúta dulurusa;
la va per aqua ciara a la funtana,
e la la bivo doûta turbidusa.
La va curendo soun per la muntagna,
la va cercando el sul che nu' la broûsa.
E cu' li ale la se bate el core,
puovera mei chi iè pierso lu me' Amore! [1])

Cântecul acesta, « Amărîta turturică » a fost utilizat de fruntași ai literaturii noastre din trecut, cari și l-au însușit, l-au intercalat în lucrările lor, ba chiar l-au copiat aidoma, și l-au dat lumii ca propria lor producțiune.

In veacul al XVI-lea domnea, în Muntenia, Neagoe Basarab, « acest Marc-Aureliu al Țării Românești, principe artist și filosof, care ne face a privi cu uimire, ca o epocă excepțională de pace și de cultură, în mijlocul unei întunecoase furtune de mai mulți secoli, scurtul interval dintre anii 1512—1521 », după cum zice Hasdeu. Acest Neagoe Basarab a scris o carte, reprodusă în București, după un manuscris din 1654, sub titlul « Invățăturile bunului și credinciosului Domn al Țării Românești Neagoe Basarab Vv., către fiul său Teodosie Vv. ».

[1]) Citate de Hasdeu în *op. cit.*, pp. 728—730.

In lucrarea aceasta se găsesc bucăți de o frumusețe neobişnuită. Unul din aceste mărgăritare a vechei noastre literaturi, nu-i decât reproducerea, în proză, a vechiului nostru cântec popular « amărîta turturică ».

Iată acest pasaj, citat de Hasdeu:

« ... ca turtureaua ce se desparte și-i piere soția; multă jale și dor « are pentru dânsa, și *niciodată pre copaciu verde nu se pune, ci tot* «*pre uscat; și când va să bea apă, întâiu o turbură cu picioarele și* « *atunci bea*, și niciodată inima ei nu dobândește veselie ».

Neagoe Basarab, pătruns de frumusețea ideii cuprinsă în cele câteva versuri din cântecul popular, în care se descrie, cu atâta simplicitate și tărie, jalea unei turturele despărțită de soțul ei, a reținut acea idee și a reprodus-o, când a simțit nevoie de ea.

Peste câtva timp, poetul Ienăchiță Văcărescu nu se mulțumește numai a lua ideea din cântecul popular și a o reda, sub altă formă; nu face, bunăoară, ca Anton Pann cu bucățile sale « de prin lume adunate și la lume iarăși date »; Văcărescu reproduce cântecul întocmai, așa cum l-a auzit, îl dă ca propria lui producție, adăugând numai câteva versuri, care se deosebesc « cu desăvârșire de mersul nemeșteșugit al operei poporului » [1]).

Iată cum sună poezia lui Văcărescu:

Amărîta turturea
cât rămâne singurea,
căci soția și-a repus,
jalea ei nu e de spus.
Cât trăiește, tot jelește,
și nu se mai însoțește!
Trece prin flori, prin livede,
nu se uită, nici *nu vede.*
Și când șede câte-odată,
tot pe ramură uscată.
Umblă prin dumbrava adâncă;
nici nu bea, nici nu mănâncă.
Unde vede apă rece
ea o tulbură și trece;

[1]) Hasdeu, *op. cit.*, p. 445.

unde e apa mai rea,
o mai tulbură și bea.
Trece prin pădurea verde
și se duce de se pierde;
dar pe lemn verde nu șade.
sboară până de tot cade.
Unde vede vânătorul,
acolo o duce dorul,
ca s'o vadă, s'o lovească,
să nu se mai pedepsească.

Versurile subliniate sunt în cântecul cules de Alecsandri.

Alecsandri a cules cântecele populare ca *poet*, nu însă ca *folklorist;* de aceea le-a făcut oarecare modificări, prin care nu au pierdut din frumusețe, suprimând din cântecele populare unele repețiri sau lucruri care i se păreau lui de prisos. Forma veche a acestui cântec, probabil că era ceva mai lungă de cum o găsim la Alecsandri, și acea variantă a reprodus-o Văcărescu; toate versurile care lipsesc la Alecsandri, le găsim în variantele lui Marian. Astfel se poate restitui, în întregime, varianta acestui cântec, cunoscută în Muntenia, pe vremea lui Văcărescu, rămânând ca o creațiune a lui proprie, versurile banale, ca următoarele: « căci soția și-a repus, jalea ei nu e de spus ».

Ca și Neagoe Basarab, ca și Enăchiță Văcărescu, scriitorii culți din alte țări, și din alte vremuri, au utilizat acest cântec, l-au intercalat în scrierile lor.

Adam Oelschläger (la Hasdeu: Oelenschläger), cunoscut mai mult sub numele latinizat: *Adam Olearius*, scriitorul german care a trăit dela 1603 până la 22 Februarie 1671, a utilizat cântecul acesta în o tragedie a sa.

Unii poeți italieni n'au rămas indiferenți.

In veacul al XV-lea, *Olimpo de Sassoferrato*, într'un sonet, pune o parte din cântecul popular cunoscut pe vremea lui:

Se tu sarai qual questa tortorella...
Se perde la compagna meschinella,
Al viver solitario s'abbandona;
Non d'acqua chiara alla sua bocca dona,
Torbida, fosca, verminosa e fella;

Nè mai posar si vuole in arbor verde,
In qualche tronco secco piange e lugge;
Et cosi a poco la sua vita perde...

Un altul, *Panfilo Sasso*, intercalează acelaşi cântec într'o poezie a sa:

La tortorella dolorosa e trista
Dopo ch'ha perso la dolce compagna,
Soletta va per boschi e per campagna,
Fuggendo quanto può l'umana vista;
Nè mai si annida ove fiorisce arista,
Nè d'acqua chiara mai si lava o bagna,
Ma sempre amando più, si duole ę lagna...[1])

* * *

Scriitorii noştri din veacul al XIX-lea, vechii noştri scriitori, au fost aproape toţi influenţaţi de literatura populară. O mică pildă cu poetul *Ion Catina*, care în volumul de versuri apărut în 1847, în poezia *Osânda*, ni dă sub forma literaturii culte, o prea cunoscută legendă populară: *Corbea.*

Iată, în rezumat, poezia lui Catina:

Vedeţi cel june 'n umbră, a căruia sprinceană,
Căzută 'n suferinţe, pe ochiul lui de ghiaţă,
    Vesteşte-un blăstămat;
A nedreptăţii pradă, — a durerilor icoană,
A cărui grea osândă e însuşi pe viaţă
    A fi întemniţat.

Pe junele acesta:

Arare câte-odată pe bătătur' afară
Il scot în mare pază, când soarele izbeşte
    Pe zidul mucezit.

Tatăl său a fost:

Haiduc de codru neaoş, pe care-l spânzurară
    Sub Ştefan cel vestit.

---

[1]) Citate de Hasdeu.

şi aceasta este singura lui vină, pentru care stăpânirea l-a întemnițat:

Fatalitatea oarbă-l împinse 'n întunerec,
Durerea-i elementu-i: el nu-şi cunoaşte vina,
Aşa s'a pomenit.
Lui nu-i vorbi nimica de tatăl său nemernic
Pe care nici că-l ştie; el n'a aflat pricina
De ce l-a urgisit.

Cu toate acestea «junele» trebue să fie spânzurat:

Se dete sfoară 'n țară că, Joia viitoare,
S'ar spânzura în piață un osândit la moarte,
Un fiu de hoț vestit.
Moldova 'n ziua ceea era toată 'n picioare:
Chiar Vodă cu a sa fiică veni ca să ia parte
La scena de 'ngrozit.

Vodă vrea să facă un act de mărinimie; vrea să-i acorde împlinirea dorinții care-şi va manifesta-o, în acest moment solemn:

— Ascultă-mă, voinice, cu fața 'ntunecată,
Ii zice Vodă vesel, noi vrem de astădată
Să uiți ce-ai suferit;
Mă jur pe-a mea coroană, atâta de spinoasă,
Să-ți dau orice vei cere, pe mâna mea cea dreaptă.
Zi. — Vei fi fericit.

Şi aşa de neînsemnată favoare cere osânditul:

O! mulțumită, Doamne, dă-mi calu-ți ce nechează,
Săncalec şi eu odată, şi'n furci, spânzurătoare,
Pe urmă voiu muri.

Vodă îi satisface dorința:

Şi'ncălecând, el dete o raită haiducească:
Trecu pe lângă Prințul — pe fiica lui răpise,
Şi-o aruncă pe cal.

Corbea din legenda populară, stă în temniță:

Frunzuliță trei foi late,
de ce în temniță-mi şade?

Pentru'n paloş ferecat,
numa'n aur îmbrăcat,
de nu ştiu cine furat;

«Junele» lui Catina, ca şi Corbea, stau în temniţă fără nicio vină.

Poezia poporului îl zugrăveşte astfel pe Corbea:

In temniţă m'am uscat,
că'n ea, de când am intrat,
din chica ce mi-a crescut
mi-am făcut de aşternut,
cu barba m'am învelit,
cu mustăţi m'am ştergărit.

Mama lui Corbea vine să-l vadă în temniţă; el o sfătueşte să se ducă la Ştefan-Vodă — acelaşi Domn ca şi la Catina — să-l roage de iertare, dar să se ducă Duminecă.

Baba se duce Sâmbătă, la Vodă, şi nu obţine graţierea lui Corbea, care *Joia viitoare* — ca şi la Catina — urma să fie spânzurat. Ea interpretase favorabil cuvintele lui Vodă, care spuneau lămurit, pentru alţii, ce soartă îl aşteaptă pe Corbea:

Ascultă, babo, la mine,
ca să-ţi spuiu de Corbea bine:
Azi e sfânta Sâmbătă,
mâne e Duminecă,
chiar Dumineca cea mare,
zi de sfântă sărbătoare,
şi ai să fii d'o soacră mare.
Lui Corbea, pecetluit
cu cinci litri de argint,
fată mare i-am găsit,
frumoasă cum nu e'n lume,
şi-o cheamă, babo, pe nume
jupâneasa Carpena,
adusă din Slatina,
numai din topor cioplită,
şi din bardă bărduită,
pe la vârf cam ascuţită,
pe la mijloc e strujită,
la tulpină văruită,
pentru Corbea-al tău gătită.
Babo, am mai îngrijit

lăutari de i-am tocmit,
lăutari de Bucureşti,
pe galbeni împărăteşti,
cu papucii gălbiori,
cu ceacşârii roşiori,
când îi vezi te înfiori
și te cutremuri să mori.

Când bătrâna, veselă, îi duce vestea lui Corbea, acesta-i spune:

Ci, taci maică la naiba,
că așa e femeea:
poale lungi și minte scurtă,
judecată mai măruntă,
cap legat, inimă'ncinsă
şi de minte necuprinsă.
Eu ți-am zis Duminecă,
tu mi te-ai dus Sâmbătă.

Mireasa lui Corbea, pe care i-o pregătise Ştefan-Vodă:

Jupâneasa Carpena
adusă din Slatina,
nu-mi e, maică, soția,
ci-mi este, maică, țeapa
să mă cunune cu ea.

In ziua când trebuia să fie executat Corbea, maică-sa, după îndemnul lui, îi aduse calul, pe « roșul » din groapa cu șapte nuci « deșelat și desțolat, ca păunul nerotat ».

Lumea de pe lume se minuna de frumusețea calului; Vodă însuși voia să-i vadă umbletul, dar când încerca cineva să-l încalece:

Roşul nimic nu făcea,
făr' de numai c'aştepta
călărețul când sărea,
ş'atunci bine că-i venia,
numa'n tafturi se umfla,
și departe-l asvârlea,
fierea'ntrânsul cătrănea,
mort pe jos îl așternea.

Numai Corbea a putut să-l încalece:

Iată Corbea că-mi pornea.
Drumul roşului când da,
brazdă neagră răvărsa;
când pe roşu-l frâncuia,
cu copita când lovea,
pietrele că scăpăra,
brazdă roşie vărsa:
cât e brazda plugului,
atât e a roşului.

Şi după cum «junele» din poezia lui Catina *dete o raită haiducească*, şi trecând pe lângă Ştefan-Vodă, *pe fiica lui răpise şi o aruncă pe cal*, Corbea:

O dată curtea'nvârtea,
iar când fu d'a doilea,
printre lume se băga,
de mă-sa s'apropia,
nimeni samă nu-i băga,
iar dacă s'apropia,
mâna pe mă-sa punea,
d'a'ncălare o arunca,
lângă el c'o aşeza
. . . .
Şi când bine că-i venia,
unde zidul nalt era,
pe roşul că-l sprijinea,
şi roşul că-mi sforăia,
dincolo de zid sărea
cu Corbea şi cu mă-sa [1]).

Mai puţin frumos, mai puţin logic decât în poezia populară, descrie Catina isprava «junelui» său, care nu e altul decât Corbea al poporului. Până şi micul amănunt din Catina, că hoţul vestit era să fie spânzurat «Joia viitoare», se găseşte în o variantă a legendei populare, pe care trebue să o fi cunoscut poetul:

Foicică de cicoare,
în zi sfântă de *Joi-mare*
iaca biata mama Corbii

[1]) G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, p. 517.

tocmai din țara Moldovii,
se'mbrăca de serbătoare,
și pleca pe drumul mare,
cu trei ouă roșioare,
să le ducă de mâncare
la băiat, în depărtare
. . . .

· Să nu mai întârziem, răsfoind opera celorlalți scriitori din vechime ai noștri, unii tot așa fără de talent, ca și Catina, și tot așa de uitați ca și el, și să ne oprim asupra celui mai genial poet al neamului nostru, *Eminescu*.

In « O! Mamă... », poetul se roagă iubitei lui să-i puie la cap, la mormânt, o ramură de teiu, copacul așa de mult iubit al lui Eminescu:

Când voiu muri, iubito, la creștet să nu-mi plângi,
Din teiul sfânt și dulce o ramură să frângi,
La capul meu, cu grijă, tu ramura s'o 'ngropi...

Tot așa-i cere, iubitei lui, făuritorul unei doine din Transilvania:

Mândră, când oiu muri eu,
vină la mormântul meu
și-mi seamănă siminic... [1])

Obiceiul de a semăna flori pe mormântul ființelor iubite, este răspândit, în poporul nostru; fie că asupra lui Eminescu a influențat acest obiceiu românesc, fie că a cunoscut cântecul citat, și sub influența lui a scris această frumoasă poezie, pentru noi este indiferent: dintr'un izvor popular s'a inspirat Eminescu.

In aceeași poezie, la Eminescu:

Iar dacă împreună va fi ca să murim,
Să nu ne ducă'n triste zidiri de țînterim:
Mormântul să ni-l sape la margine de riu,
Ne pună'n încăperea aceluiași sicriu,
De-a pururea aproape vei fi de sinul meu,
Mereu va plânge apa, noi vom dormi mereu.

[1]) S. C. Mândrescu, *Literatură și obiceiuri poporane din comuna Râpa-de-jos*, p. 98.

Intr'o doină, tot din Transilvania, poetul ţăran îşi roagă iubita să moară odată cu el, să-i închidă pe amândoi în acelaşi copârşău (sicriu), să-i îngroape în grădinuţă (nu în ţintirim), şi în acelaşi mormânt, ca să nu le fie urît:

Mori, mândră, să mor şi eu,
să ne'nchidă'n copârşeu,
să ne'ngroape'n grădinuţă,
cu capul la scânteuţă,
să ne'ngroape'ntr'un mormânt,
să nu ni fie urît [1]).

Luceafărul lui Eminescu e un poem admirabil. O fată de împărat se îndrăgeşte de steaua care străluceşte mai frumos pe cer, de luceafăr.

Intr'o poveste populară, o fată de împărat se îndrăgeşte de *soare*. După multe străduinţi, străbate până la locuinţa soarelui, dar mama lui, o bătrână răutăcioasă, temându-se ca nu cumva şi Soarelui să-i cadă dragă fata, o preface în *rândunică* [2]).

Povestea aceasta este izvorul Luceafărului lui Eminescu.

Dar nu numai că ideea fundamentală a acestui poem e de obârşie populară, ci urmele unora din amănunte le găsim în gura poporului. Aşa, chiar la început, vorbind de fata de împărat, Eminescu zice:

Şi era *una la părinţi*,
Şi mândră'n toate cele,
Cum e fecioara *între sfinţi*
Şi luna între stele.

Intr'un cântec din Neagra-Şarului (judeţul Suceava din Vechiul Regat), o fată se plânge că e singură la părinţi « ca şi luna printre stele »:

Ş'apoi frunză trei văzdoage,
la crâşmuţă'ntre priloage,
ţin orândă trei jidauce:
rachiu bun de trei soroace,
şi vinuţ de trei pritoace:

---

[1]) Mândrescu, *op. cit.*, p. 92.
[2]) Marian, *Ornitologia*, I, p. 356.

cine bea, copii nu face.
Ci [1]) ştiut şi mama mea
că m'ar face singurea,
se ducea şi ea de bea,
de copii nu mai făcea;
c'am fost *una la părinţi,*
ca şi luna între sfinţi,
fără fraţi, fără surori,
ca şi luna printre nori;
fără fraţi, făr' surorele,
ca şi luna printre stele [2]).

In poezia populară s'ar părea un non-sens expresiunea « ca şi luna între sfinţi »; dar să nu se uite că în credinţele poporului au rămas încă urme păgâneşti, şi că pentru el, Soarele şi Luna sunt sfinţi.

In « Satira a III-a » unul din fiii lui Mircea-Vodă, în lagărul dela Rovine scrie, pe genunchi, o carte ca « s'o trimeată dragei sale dela Argeş mai departe », şi-i zice:

Te-am ruga, mări, ruga
să-mi trimeţi prin cineva
ce-i mai mândru'n valea Ta:
codrul cu poenele,
ochiul cu sprincenele;
că şi eu trimete-voiu
ce-i mai mândru pe la noi:
oastea mea cu flamurile,
codrul şi cu ramurile,
coiful nalt cu penele,
ochii şi sprincenele.
Şi să ştii că-s sănătos,
că, mulţămind lui Hristos,
Te sărut, Doamnă, frumos.

Intr'un cântec popular, o catană scrie acelaşi lucru iubitei lui, cu deosebire că el vorbeşte ca o catană, pe când « fiul falnicului Domn » vorbeşte ca un fiu de Domn:

Trimete-mi, mândră, trimete
ce-o fi'n sat la voi mai verde:
cosiţa, petelele,

---

[1]) In loc de « să fi ştiut ».
[2]) Şezătoarea, I, p. 14.

ochii și sprincenele;
ochiții și gurița
să-mi stâmperi inimuța,
sara și dimineața,
peste zi totdeauna.
Că și eu, mândră, ți-oiu trimete
ce-o fi'n catane mai verde:
chivăra și penele,
ochii și sprincenele;
ochiții și gurița,
să-ți stâmperi inimuța
sara și dimineața,
peste zi totdeauna [1]).

Aceste citații ajung, pentru a ne convinge câtă influență a avut, asupra lui Eminescu, poezia populară, pe care o cunoștea așa de bine. Iar dacă ni aducem aminte că el însuși pune, sub *Călin*, un subtitlu: *file din poveste*, poveste în care ni se vorbește de feți-frumoși cu păr de aur, de smei cu solzii de oțele, și de acel popor de gâze, care petrec la nunta fetei Craiului; dacă ni amintim de poeziile lui « în formă populară », nu mai putem sta la îndoială că asupra lui Eminescu, poezia populară a exercitat o influență hotărîtoare.

Prin această introducere a *elementului popular*, opera lui Eminescu a câștigat în frumusețe, făcând să sune o notă nouă, în monotonia poeziei noastre culte.

Eminescu a fost conștient de adevărul exprimat așa de plastic, de un cugetător al zilelor noastre: « O producție proprie însă nu ar însemna mare lucru la simfonia universală, dacă nu oglindește *partea originală din substratul adânc etnic* » [2]).

De aceea Eminescu este un mare poet.

---

[1]) Cântece culese din Ardeal, de V. Alexiu și publicate în « Convorbiri literare » din 1 Noemvrie 1888, p. 686.

[2]) Prof. I. Simionescu, membru al Academiei Române, *Energii române în străinătate*, p. 3. București, 1935.

MEMORIILE SECŢIUNII LITERARE

SERIA III

TOMUL V: (1930—31): Lei 330

W. MEYER-LÜBKE. Rumänisch und romanisch . . . . Lei 20
RAMIRO ORTIZ. Per la fortuna del Petrarca in Rumania (1783—1928) » 20
IOAN BIANU. Inscripţii în limba gotică şi în caractere runice descoperite lângă Folticeni . . . . » 20
Dr. ANDREI VERESS. Istoricul marele serdar Gheorghe Saul (1743—1785) » 18
N. N. CONDIESCU. Istoria lui Alţidalis şi a Zelidiei . . . . » 40
G. F. CIAUŞIANU. Glosar de cuvinte din jud. Vâlcea. . . . . » 75
ARTUR GOROVEI. Contribuţiuni la biografia lui Constantin Stamati . . » 12
ION GHERGHEL. Goethe în literatura română . . . . » 130

TOMUL VI: (1932—34): Lei 280

LIVIU MARIAN. Alexandru Hasdeu şi Academia Română . . . . . . Lei 60
C. T. HARLEY WALKER. Limba irlandeză sau gaelică . . . . » 6
ARTUR GOROVEI. Artistul Matei Millo . . . . » 25
Dr. CARLO TAGLIAVINI. Despre «Lexicon compendiarium latino-valachicum» . . . . » 10
MARCU BEZA. Biblioteci mânăstireşti în Palestina . . . . » 5
SEXTIL PUŞCARIU. B. P. Hasdeu ca linguist . . . . » 5
MARCU BEZA. Biblioteci mânăstireşti în Palestina, Chipru şi Muntele Sinai . . . . » 5
D. R. MAZILU. Sfânta Filoteia dela Argeş. Lămurirea unor probleme istorico-literare . . . . » 60
ARTUR GOROVEI. Contribuţii la istoria literară . . . . » 30
TUDOR VIANU. Influenţa lui Hegel în cultura română . . . . » 60
ARTUR GOROVEI. Ierotheiu Episcopul Huşilor . . . . » 20

TOMUL VII: (1934):

ONISIFOR GHIBU, Contribuţii la istoria poeziei noastre populare şi culte Lei 25
MARCU BEZA. Trei săbii moldoveneşti din vremea lui Ştefan-cel-Mare » 5
MARCU BEZA. Biblioteci mânăstireşti la muntele Athos . . . . » 30
N. CARTOJAN. Poema Cretană Erotocrit în literatura românească şi izvorul ei necunoscut . . . . » 60
G. MURNU. România şi Elada . . . . » 5
ALEXANDRU MARCU. Simion Bărnuţiu, Al. Papiu Ilarian şi Iosif Hodoş la studii în Italia . . . . » 100
MARCU BEZA. Biblioteci mânăstireşti în Epir, Rodos şi Paros . . . . » 5
ARTUR GOROVEI. Elementul popular în literatura cultă . . . . » 15